

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 28 december 2010

Mål nr

B 2937-10

KLAGANDE

SP

Ombud och offentlig försvarare: Advokat PH

MOTPARTER

1. TP

Ombud och målsägandebiträde: Advokat MR

2. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Våldtäkt mot barn m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Göta hovrätts dom 2010-06-04 i mål B 2332-09

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar Högsta domstolen åtalet och TPs skadeståndstalan samt befriar SP från skyldighet att betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

För försvaret av SP i Högsta domstolen tillerkänns PH ersättning av allmänna medel med 272 623 kr, varav 233 887 kr för arbete, 20 735 kr för tidsspillan och 18 001 kr för utlägg. Denna kostnad ska stanna på staten. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 54 524 kr.

För biträde åt TP i Högsta domstolen tillerkänns MR ersättning enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde av allmänna medel med 58 028 kr, varav 43 233 kr för arbete, 6 600 kr för tidsspillan och 8 195 kr för utlägg. Denna kostnad ska stanna på staten. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 11 605 kr.

SP tillerkänns av allmänna medel ersättning för rättegångskostnader i hovrätten med 211 055 kr, varav 143 167 kr avser ombudsarvode, 15 600 kr ombudets tidsspillan, 2 288 kr ombudets utlägg och 50 000 kr kostnad för sakkunnigbevisning, samt för rättegångskostnader i Högsta domstolen med 136 401 kr, varav 70 875 kr avser ombudsarvode och 65 526 kr kostnad för sakkunnigbevisning.

Vad hovrätten förordnat om sekretess ska bestå såvitt avser den uppspelade filmsekvensen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

SP har yrkat att åtalet ska ogillas samt att han befrias från skyldigheten att utge skadestånd och avgift till brottsofferfonden. Han har även yrkat ersättning för rättegångskostnader i hovrätten.

Riksåklagaren och TP, som har biträtt åtalet, har bestritt ändring.

SP har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. SP var gift med YJ under åren 1988–1999. De fick tillsammans fyra barn, varav TP är näst äldst (född 1990). Efter äktenskapsskillnaden bodde de fyra barnen först en kort tid hos SP och sedan hos YJ. TP flyttade till SP hösten 2002 och bodde där till den 19 januari 2006, då han flyttade tillbaka till YJ och syskonen.
2. SP åtalades i juli 2009 för våldtäkt mot barn och grovt sexuellt utnyttjande av underårig (åtalspunkt 1) samt grov fridskränkning (åtalspunkt 2). Brotten hade enligt åtalet begåtts mot TP under tiden den 1 januari 2003 till den 19 januari 2006 i den gemensamma bostaden i X, Ys kommun. I åtalspunkten 1 angavs att SP ”vid upprepade tillfällen tilltvingat sig sexuellt umgänge respektive sexuell handling i form av orala samlag [...] vilka med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag”. TP yrkade skadestånd.

3. Tingsrätten ogillade åtalet och skadeståndsyrkandet. Hovrätten dömde SP för våldtäkt mot barn och grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse fyra år. SP förpliktades att betala skadestånd till TP med 180 000 kr jämte ränta. Åtalet för grov fridskränkning ogillades även i hovrätten.

Utredningen i Högsta domstolen

4. Högsta domstolen har hållit huvudförhandling, varvid samma bevisning förebringats som i tingsrätten och hovrätten. Därutöver har professor Pär Anders Granhag hörts som sakkunnig på SPs begäran.

Högsta domstolens bedömning

5. Enligt vad TP berättat utsattes han för sexuella övergrepp av SP från hösten 2003 till hösten 2005. Han har därutöver uppgett bl.a. följande. Det första övergreppet skedde efter att de hade sett på en film som SP hade hyrt. SP drog ner sina kalsonger och tryckte TPs huvud mot sin penis. Några dagar senare ville SP att TP skulle suga av hans penis, vilket också skedde. Det förekom därefter ett stort antal övergrepp, som följde väsentligen samma mönster. Det sista övergreppet skedde vid den tid då SPs sambo AP flyttade till deras hus hösten 2005.

6. SP har förnekat att några övergrepp förekom.

7. För fällande dom i mål om sexualbrott krävs, liksom i brottmål i övrigt, att domstolen genom den utredning som har lagts fram finner det ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till det som läggs honom till last. En trovärdig utsaga från målsäganden kan, i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet, vara tillräcklig för en fällande dom (jfr NJA 2009 s. 447 I och II med hänvisningar).

8. Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.

9. När, som i detta mål, åtalet omfattar ett obestämt antal gärningar som inte har individualiserats i gärningsbeskrivningen måste prövningen av skuldfrågan ske med beaktande av att den tilltalade i praktiken kan ha begränsade möjligheter att förebringa någon annan motbevisning än sådan som avser målsägandens allmänna trovärdighet. Den bristande individualiseringen utesluter inte en fällande dom (se t.ex. NJA 1991 s. 83, 1992 s. 446 och 1993 s. 616), men gör att stränga krav bör upprätthållas när det gäller bevisföringen. Det är i sådana fall bl.a. särskilt angeläget att åklagaren tydligt redovisar vad som är avsett att bevisas med varje enskilt bevis och på vilket sätt som det angivna bevistemat har samband med gärningspåståendet.

10. TP har berättat i viss detalj om två inledande övergrepp som ska ha inträffat ungefär ett år efter att han flyttade in hos fadern och om ett sista övergrepp som ska ha skett vid den tid då AP flyttade till huset under hösten 2005. TP lämnade de i målet aktuella uppgifterna om sexuella övergrepp den 16 februari 2009. Dessförinnan svarade han i utredningar flera gånger nej på frågan om det hade förekommit några sådana övergrepp. Han har förklarat detta med att han skämdes och antog att han inte skulle bli trodd. Hans berättelse om övergreppen framstår som påtagligt detaljfattig i jämförelse med

hur han berättat om andra förhållanden. Allmänt sett ter sig hans berättelse kortfattad och vag.

11. Vittnet KH har uppgett att TP hösten 2006 antytt att han utsatts för sexuella övergrepp och vittnet SO har uppgett att TP år 2008 på fråga bekräftat sexuella övergrepp. De har båda sagt sig övertygade om att TP utsatts för sådana övergrepp. Dennes uttalanden har emellertid enligt vittnesmålen varit kortfattade och oprecisa. Vittnesmålen ger inte något tydligt stöd för TPs i målet lämnade uppgifter.

12. Den bevisning som åklagaren i övrigt åberopat saknar närmare anknytning till de påstådda gärningarna och har i huvudsak rört SPs person och hans agerande under tiden före de i åtalet aktuella händelserna. De uppgifter som lämnats i den delen kan möjligen vara av betydelse som allmän bakgrund vid en bevisvärdering men saknar i sig egentligt bevisvärde i förhållande till gärningspåståendet i målet.

13. Den till stöd för åtalet åberopade bevisningen är inte tillräcklig för att kunna ligga till grund för en fällande dom. Det saknas under sådana förhållanden anledning att gå in på den bevisning som SP åberopat till fredande från åtalet. Åtalet ska ogillas, liksom också TPs skadeståndsyrkande.

Övriga frågor

14. SP har begärt ersättning för PHs arbete i Högsta domstolen innan denne förordnades till offentlig försvarare, med 259 686 kr för 229 timmar. I det skedet avsåg målet i första hand frågan om prövnings- tillstånd. Med hänsyn till målets art och omfattning får det i och för sig anses ha varit motiverat att PH lade ned ett betydande arbete på frågan om prövningstillstånd. SP får dock anses skäligen tillgodosedd med ersättning i denna del för arbete i 50 timmar.

15. SP har vidare begärt ersättning för Bo Edvardssons sakkunnigutlåtande i hovrätten med 124 000 kr motsvarande arbete i 124 timmar. Utlåtandet får anses ha varit motiverat för att SP skulle kunna ta tillvara sin rätt. Utlåtandet har dock bara delvis avsett förhållanden som det varit befogat att låta en sakkunnig undersöka. En skälig ersättning får anses uppgå till 50 000 kr.

16. Med hänsyn till den skriftliga utredning som förebringats i målet saknas skäl för fortsatt sekretess beträffande något av förhören.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Dag Victor, Gudmund Toijer, Göran Lambertz (referent, tillägg), Agneta Bäcklund och Ingemar Persson
Revisionssekreterare: Ralf Järtelius

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**

2010-12-15

Mål nr
B 2937-10

Referenten, justitierådet Göran Lambertz, tillägger:

1. I målet, liksom ofta i mål om sexualbrott, är bedömningen av målsägandens och dennes utsagas trovärdighet central för prövningen av skuldfrågan. Trovärdighetsbedömningen måste ske med försiktighet och med iakttagande av de svårigheter som finns att dra säkra slutsatser. Beteendevetenskaplig forskning visar att det ofta görs felaktiga antaganden om vilka omständigheter som är relevanta för trovärdighetsbedömningen (se Lena Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, 2006, s. 397). Särskilt svårt är det att bedöma trovärdigheten utifrån exempelvis det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt, såsom grad av nervositet eller säkerhet, benägenhet att fästa eller slå ner blicken, röstläge, emotionella reaktioner, gester eller rörelsemönster. Framför allt fordras försiktighet i fråga om slutsatser av ett uppträdande som kan synas ge stöd för trovärdighet, exempelvis att en utsaga ”bär det självupplevdas prägel”. Som sägs i domen har man normalt anledning att lägga större vikt vid faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan. En viktig omständighet är därtill ofta hur berättelsen har växt fram, t.ex. förekomsten eller avsaknaden av ledande frågor under utredningen. Om berättelsen ter sig inlörd och statisk snarare än spontan är det vidare en omständighet som i allmänhet minskar trovärdigheten. Betydelsen av faktorer som annars skulle sänka trovärdigheten kan minska om målsäganden lämnar en godtagbar förklaring, varvid dock en sådan förklaring normalt inte ökar trovärdigheten i övrigt. Möjliga alternativa förklaringar till målsägandens agerande före och under rättegången bör beaktas.

Att målsäganden framstår som mer trovärdig än den tilltalade är givetvis inte tillräckligt för en fällande dom.

2. Att en person, liksom hans eller hennes berättelse, uppfattas som trovärdig behöver inte betyda att uppgifterna är tillförlitliga. Det kan sammanhånga med att personen av något skäl är övertygad om att berätta sanningen fastän uppgifterna delvis har sin grund i inbillning, sammanblandning, suggestion, annan yttre påverkan på minnet eller omedvetna förskjutningar i minnesbilden.

3. Som sägs i domen kan en trovärdig utsaga från målsäganden, i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet, vara tillräcklig för en fällande dom. Vid prövningen av skuldfrågan måste dock självfallet hänsyn tas till övrig bevisning och relevanta sakomständigheter i målet. Sålunda bör även den tilltalades trovärdighet bedömas, liksom sannolikheten i sig för målsägandens och den tilltalades berättelser. Vidare bör beaktas, utan givna slutsatser, bl.a. målsägandens reaktioner omedelbart efter händelsen och hennes eller hans agerande i övrigt, eventuell teknisk bevisning och målsägandens och den tilltalades berättelsers förenlighet med denna, eventuella vittnesuppgifter av relevans samt utredningsmöjligheter för att kontrollera målsägandens berättelse som kan ha försummats av polisen (se NJA 2009 s. 447 I och II). Särskilt noggrant bör domstolen beakta sådana omständigheter som kan tala för att målsägandens uppgifter är mindre tillförlitliga, exempelvis att det finns personliga motsättningar mellan målsäganden och den tilltalade, att målsäganden har behov av en förklaring i förhållande till sin familj eller att målsäganden annars kan ha skäl att rikta sanningslösa beskyllningar mot den tilltalade. Också den frestelse som kan finnas för vissa målsägande att få skadestånd bör beaktas.

4. Även utan en alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan fällande dom komma i fråga. Det förutsätter dock att utsagan stöds av stark bevisning av annat slag. För fällande dom fordras i detta fall liksom annars att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till det som läggs honom till last. Uttrycket rimligt tvivel kan sägas innebära att det ska vara praktiskt sett uteslutet att det förhåller sig på något annat sätt än åklagaren hävdar (se Gregow, SvJT 1996 s. 509 ff.). För att kunna konstatera att beviskravet är uppfyllt måste normalt domstolen omsorgsfullt pröva den tilltalades invändningar mot åtalet. Det gäller även om bevisningen för åtalet i övrigt framstår som mycket stark. I allmänhet bör denna prövning redovisas i domen.

5. Anlitandet av beteendevetenskapliga experter i mål om sexualbrott kan i en del fall utgöra en värdefull hjälp för domstolarna. De kan bl.a. bidra med nyttig bakgrundsinformation och fästa rättens uppmärksamhet på möjliga felkällor. Domstolarna bör emellertid i varje särskilt fall noga pröva om det finns behov av ett sakkunnigförordnande. I fråga om bedömningen av trovärdigheten hos någon som hörs eller har hörts inför rätten finns det så gott som aldrig skäl att förordna en sakkunnig. (Jfr NJA 1991 s. 446.)